

ERFGOED BRUSSEL

EXTRA NUMMER – 2018

DE RESTAURATIE VAN EEN UITZONDERLIJK DECOR

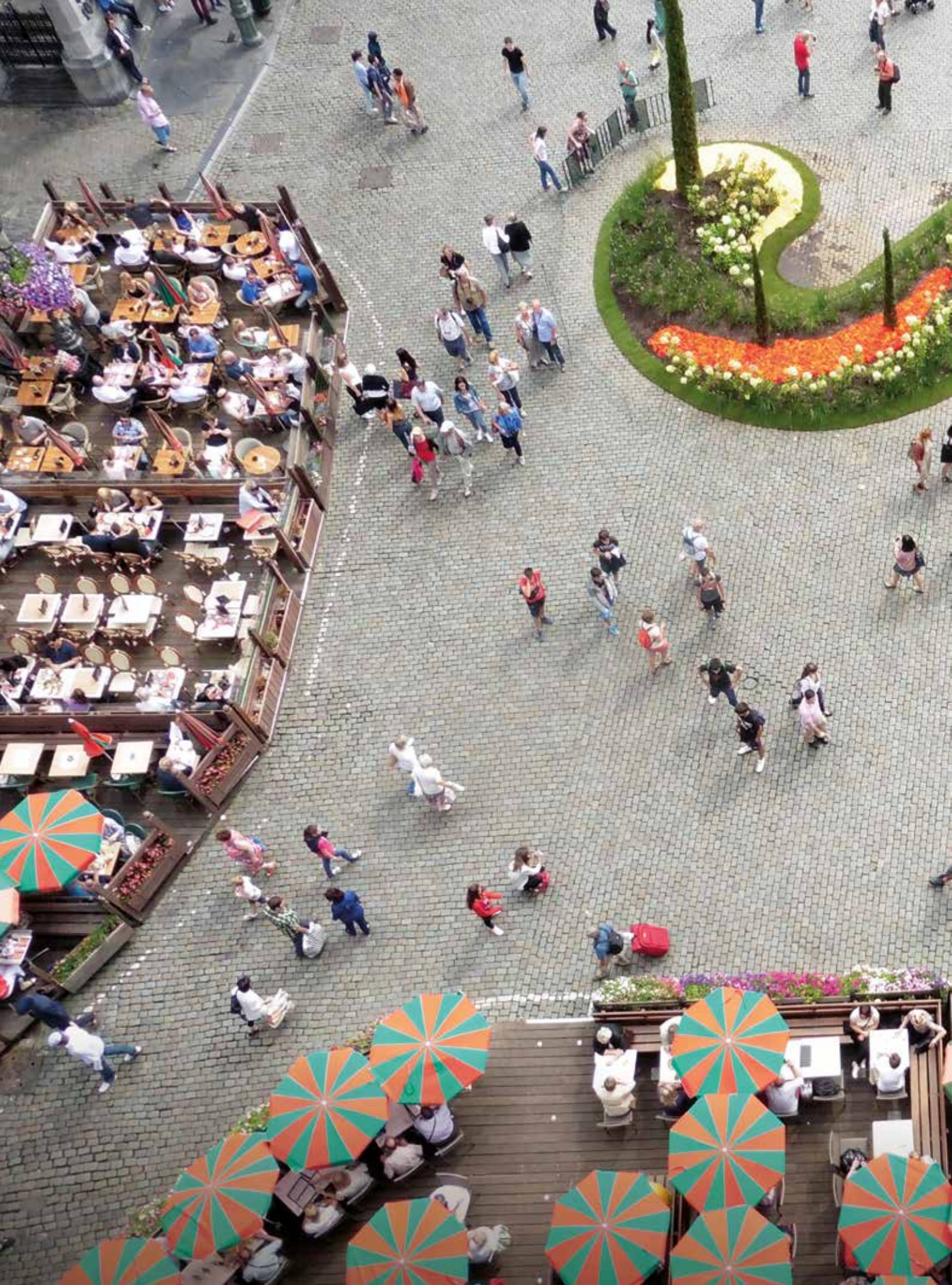
De gevels van de Grote Markt

Organisatie van de
Verenigde Naties
voor Onderwijs,
Wetenschap en Cultuur

Grote Markt
van Brussel
Werelderfgoed
sinds 1998

TOEKOMST-
PERSPECTIEVEN

Flowertime 2015 Grote Markt. Gezicht vanop een stelling tijdens de restauratiewerken aan de gevels van de huizen 1 tot 7 (© CHE, 2015).

HET BEHEERPLAN VAN DE GROTE MARKT

1698

Het Brouwershuis. Detail van de topgevel met het beeld van Karel van Lotharingen in verguld brons (© Utopix, M. Ploton, 2018).

De Grote Markt van Brussel werd in december 1998 opgenomen op de Werelderfgoedlijst van Unesco. Het omliggende gebied, algemeen bekend als 'l'lot Sacré', werd tegelijkertijd als bufferzone afgebakend.

Deze internationale erkenning was voor de Stad Brussel de aanleiding om een aantal onderzoeken aan te vatten en een grote campagne te starten voor de restauratie van de gevels van de huizen van de Grote Markt, het thema van de huidige publicatie.

Deze internationale erkenning betekent een grote aanmoediging, maar vereist ook een specifiek beheer van het betrokken erfgoed en de eraan gekoppelde bufferzone in overeenstemming met de bepalingen van het *Verdrag inzake de bescherming*

van het cultureel en natuurlijk werelderfgoed, aangenomen in 1972. In dat kader moet een beheerplan worden opgesteld dat toelaat om op basis van een nauwkeurige plaatsbeschrijving de problemen waarmee dit erfgoed geconfronteerd wordt, te identificeren. Op basis daarvan moeten actie- en interventieplannen en prioriteiten voor de toekomst worden opgesteld en budgetten vastgelegd om het behoud en de bescherming van de monumenten te waarborgen, met respect voor hun authenticiteit en integriteit en voor de waarden waarvoor ze door het Werelderfgoedcomité erkend werden.

De richtlijnen van de Unesco bepalen dat het hoofddoel van een beheerplan erin bestaat het voortbestaan van de op de Werelderfgoedlijst

ingeschreven goederen te garanderen:

“Voor elk goed dat wordt voorgesteld voor inschrijving op de Werelderfgoedlijst moet er een aangepast beheerplan bestaan dat de maatregelen beschrijft waarmee men de buitengewone universele waarde van het goed wil beschermen. Het hoofddoel van het beheerplan is de doeltreffende bescherming van het voorgestelde goed te verzekeren zodat het kan worden overgedragen aan de volgende generaties. Een doeltreffend beheerplan moet worden ontworpen op basis van de aard, de kenmerken en de noden van het voorgestelde goed, en van zijn culturele en natuurlijke omgeving. Het kan ook rekening houden met traditionele gebruiken en geldende gewes-

Drone-foto van de Grote Markt (© Utopix, D-ms, 2018).

telijke of stedelijke planologische instrumenten.”¹

Bij de inschrijving van de Grote Markt van Brussel op de Werelderfgoedlijst was de eis voor een beheerplan nog niet van toepassing. Om te voldoen aan de voorschriften van de Richtlijnen van het werelderfgoed van 2011 nam de Stad Brussel in samenwerking met de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest het initiatief om een dergelijk plan uit te werken. Dat plan vormde het referentiekader voor alle initiatieven en projecten die sinds een twintigtal jaar op touw worden gezet door de Stad Brussel en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de twee instellingen die ervoor zorgden dat de Grote Markt deze internationale erfgoederkenning kreeg².

Door alle lopende acties en projecten in de zone samen te voegen, kon het beheerplan worden gestructureerd rond vijf strategische doelstellingen:

1. beheer van het goed
2. behoud van het erfgoed door de integriteit en authenticiteit ervan te verzekeren
3. ontwikkeling van een functionele mix van handel en huisvesting
4. verbetering van de leefomgeving
5. sensibilisering, promotie, uitwisseling en ontwikkeling op het vlak van toerisme.

Die strategische doelstellingen zijn onderverdeeld in specifieke doelen, die op hun beurt zijn uitgewerkt in actieplannen.

Historisch en architecturaal onderzoek en de in de vorige hoofdstukken beschreven plaatsbeschrijvingen hebben geleid tot een precieze kennis van de site en betekenden een belangrijke inbreng voor de uitwerking van dit plan.

Een eerste document werd opgesteld in 2012, voor een periode van drie jaar (2012-2015). Dit was het begin van een actief beheer en de motor van de strategische ontwikkeling voor de bewaring en het beheer van de site en haar bufferzone. Het werd in 2015 voor een periode van zes jaar herzien (2015-2021)³.

Het laat tevens toe om het beheer van de site beter te plannen en vormt een oriëntatie-instrument voor nog te ontwikkelen strategieën.

Naast elementaire vrijwaringsmaatregelen voor het erfgoed en de restauratie van de monumenten, en om een antwoord te bieden op de specifieke uitdagingen die het beheer van de Grote Markt en haar bufferzone stellen, heeft de Stad Brussel een aantal instrumenten in het leven geroepen om de doelen van dit plan te bereiken. Enkele van die instrumenten zijn de oprichting van een opvolgingscomité en de goedkeuring van een nieuw reglement.

Binnen de administratie van de Stad Brussel werd in 2003 een werkgroep opgericht – het begeleidingscomité ‘Grote Markt, Unesco-Erfgoed’ – die de beslissingen en acties van de overheid moet coördineren en het behoud van het architecturaal erfgoed en het levenskader moet verzekeren.⁴

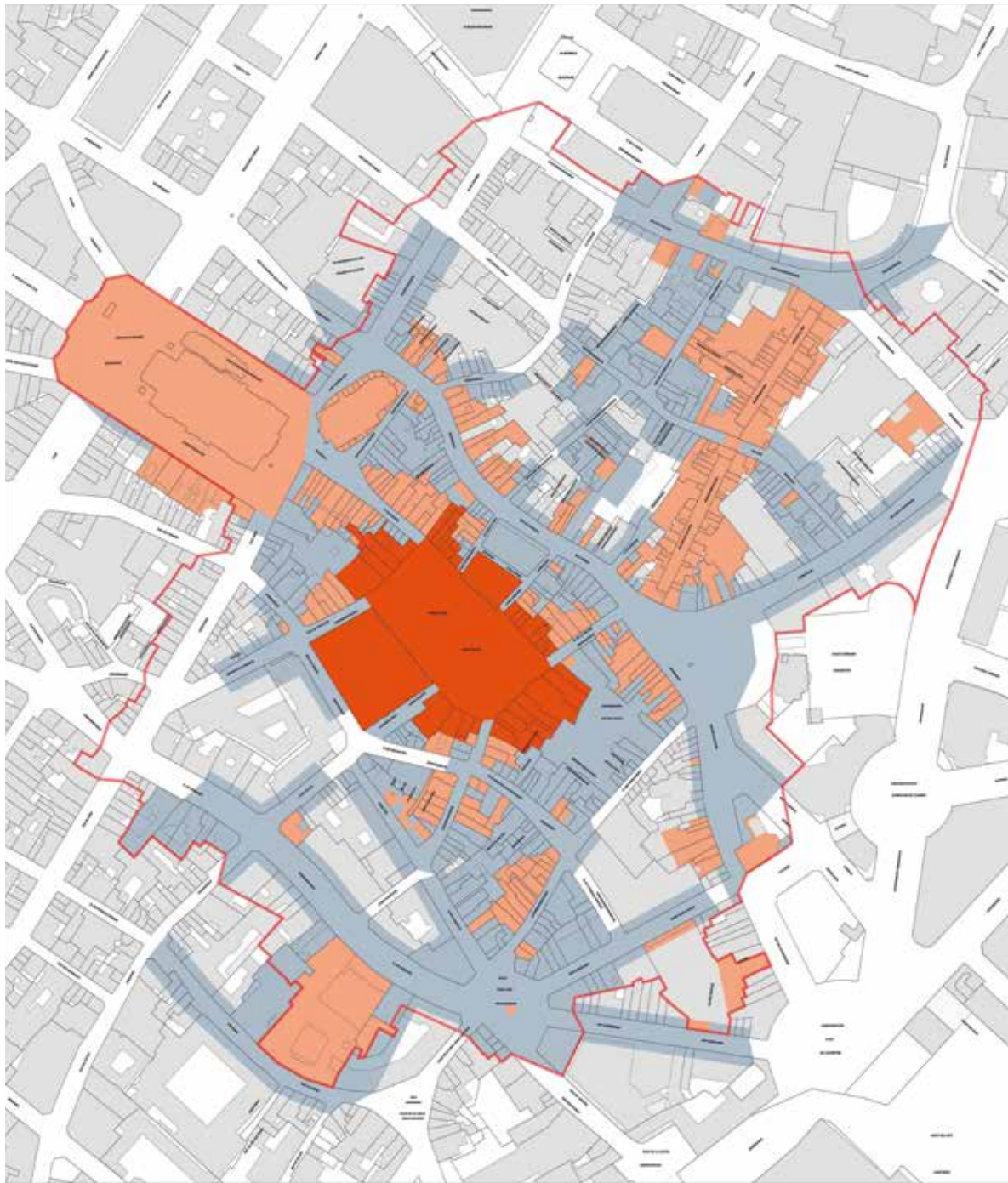
In 2009 keurde het College van de Stad Brussel een Gemeentelijke Stedenbouwkundige Verordening goed die specifiek betrekking heeft op de perimeter van de zogenaamde ‘Unesco bufferzone’. Deze specifieke verordening is een aanvulling van de Gewestelijke Stedenbouwkundige Verordening en detailleert ze met meer precieze en restrictieve voorschriften op het vlak van commerciële uitstraling. Ze heeft twee specifieke doelstellingen: vermijden dat economische activiteit de estheti-

sche en architecturale kwaliteit van de gebouwen aantast en de functionele mix van de gebouwen verzekeren door de toegankelijkheid van de woningen op de verdiepingen te verbeteren en de overlast veroorzaakt door technische installaties in de binnenruimte van de huizenblokken te beperken.

Het historisch centrum van Brussel is tegelijk het meest kostbare en kwetsbare weefsel van de stad. Het behoud ervan is een essentiële taak, waarbij alleen de overheid over de nodige middelen beschikt om een overkoepelend coherent beleid te voeren. Ze moet dus heel vastberaden maar ook met de nodige tact haar verantwoordelijkheden opnemen.

.....
NOTEN

1. *Richtlijnen die de uitvoering van het Werelderfgoedverdrag in goede banen moet leiden*, Organisatie van de Verenigde Naties voor onderwijs, wetenschap en cultuur, Intergouvernementele commissie voor de bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed van de wereld, Unesco.
2. Website van de Stad Brussel: <https://www.brussel.be/werelderfgoed-unesco>
3. Website van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: <http://erfgoed.brussels/nl/ontdekken/internationaal-erfgoed-in-brussel/de-grote-markt-van-brussel>.
4. Dit plan kan worden geraadpleegd op de website van de Stad Brussel: <https://www.brussel.be/werelderfgoed-unesco>
5. In deze werkgroep zitten vertegenwoordigers van de gewestelijke en gemeentelijke diensten die direct betrokken zijn bij deze problematiek. De groep komt twee keer per jaar samen.

 Inschrijvingen op de Werelderfgoedlijst

 Bufferzone rondom de Grote Markt van Brussel

 Beschermd onroerend goed (Bewaarlijst - Beschermd)

 Wettelijk vrijwaringszone

Grote Markt van Brussel, Unesco Werelderfgoed. De omliggende beschermingszone of "bufferzone" (© urban.brussels).

CHRONOLOGIE VAN DE WERVEN 2004-2018

© CHE, 2014

© Utopix, M. Ploton, 2018

Restauratie van de gevel op nr.39 van de Grote Markt in 2003-2004 en van nr. 34 tot 38 in 2014-2016 (details p. 143)
Firma Galère sa

Kosten van de werken (nr. 39) : € 229.041,92 BTW incl.
Betoelaging door het Gewest (nr. 39): €146.512,47 BTW incl.

© CHE, 2006

© Utopix, M. Pleton, 2018.

Restauratie van de gevels op nrs. 8 tot 12 van de Grote Markt in 2007-2008

Firma Galère sa

Kosten van de werken: € 1.041.548,92 BTW incl.
 Betoelaging door het Gewest: € 844.867,03 BTW incl.

(© CHE, 2010)

(© Utopix, M. Ploton, 2018).

Restauratie van de gevels op nrs.20 tot 28 van de Grote Markt in 2011-2012
Firma Renotec n.v.

Kosten van de werken: €994.594,53 BTW incl.
Betoelaging door het Gewest: € 771.778,88 BTW incl.

[© CHE, 2013]

[© Utopix, M. Pleton, 2018].

Restauratie van de gevels op nrs. 1 tot 7 en nrs. 34 tot 38 van de Grote Markt - 2014-2016
 Firma Renotec n.v.

Kosten van de werken: €1.645.809,66 BTW incl.
 Betoelaging door het Gewest: €1.107983,22 BTW incl.

BIBLIOGRAFIE

CORDEIRO, P., "The Grand-Place of Brussels in Historical Constructions", 2001, p. 1151-1158, in 3rd International Seminar – Historical Constructions 2001, Possibilities of numerical and experimental techniques, Guimarães, Portugal, Universidade do Minho, 7-8-9 November 2001.

CORDEIRO, P., "The Grand-Place of Brussels. The XIXth century restoration: Diversity of materials and structures", in Construction History, p. 623-634, in 1st International Congress on Construction History, Madrid, Espagne, Instituto Juan de Herrera, Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Madrid, 20th-24th januari 2003.

CORDEIRO, P. en HEYMANS, V., "As casas da Grand-Place em Bruxelas. Estudo histórico e arquitectónico", in Património estudos n° 5, Instituto Português do Património Arquitectónico, 2003, p. 22-31.

CORDEIRO, P. en LEROY, I., "UNESCO-werelderfgoed Follow-up van de Overeenkomst en voorbeeld van het 'beheersplan' voor de Grote Markt van Brussel", in Samenvattingen Middagen Brussel Stedenbouw en Erfgoed (ex-BROH), Gewestelijke Overheidsdienst Brussel, 2012-2013, p. 13-16.

CORDEIRO, P. en MARTOU, M.-N., "As casas da Grand-Place de Bruxelas. Análise de construções históricas: aspectos teóricos e implicações práticas – caso de estudo do n° 39 Grand-Place", in 3° ENCORE, présenté au 3° Encontro sobre Conservação e Reabilitação de Edifícios Lisboa, Portugal, Laboratório Nacional de Engenharia Civil, 26 tot 30 mei 2003, p. 635-644.

CORDEIRO, P. en MARTOU, M.-N., "De restauratie van den Ezel, een gevel op de Grote Markt van Brussel", in M&L - Monumenten & Landschappen 24/3, mei-juni 2005, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel, p. 4-14.

CORDEIRO, P. en MARTOU, M.-N., "De restauratie van 'den Ezel'. Een gevel op de Grote Markt van Brussel", in Steen & Marmor, n° 4, Koninklijke Bond der Meesters-Steenhouwers van België, december 2005, p. 32-41.

CORDEIRO, P., MARTOU, M.-N., MOUTURY, S., "La gestion de la Grand-Place de Bruxelles et ses abords", in Thema & Collecta n°1, 2011, p. 51-59.

CORDEIRO, P. EN MOUTURY, S., "Prise en compte d'un patrimoine mondial au travers des mesures urbanistiques: La Grand-Place de Bruxelles", in Revista Arquitectura Lusíada, n° 1, Universidade Lusíada Editora, 2010, p. 121-128.

DEMEURE, Q., "De Grote Markt van Brussel, de bouw van een erfgoedkundig symbool", in Erfgoed Brussel, Extra nummer, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2013, p. 64-67.

HENNAUT, E., De Grote Markt, coll. Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2017.

HEYMANS, V. (dir.), Les maisons de la Grand-Place de Bruxelles, coll. Lieux de mémoire, CFC éditions, november 2011, vierde herziene en uitgebreide editie.

STUDIES

CORDEIRO, P., HEYMANS, V., LAMBERT, C. en LAOUREUX, D., étude historique et architecturale des maisons de la Grand-Place, Cel Historisch Erfgoed van de Stad van Brussel, december 1999.

DE CLERCQ, L. – STUDIEBUREAU en KIK-IRPA, Brussel Grote Markt, Vooronderzoek (verflagen en mortels) van de voorgevels van de huizen 8, 9, 10 en 11, Antwerpen, 2004.

DECROLY, M. en KIK-IRPA, Rapport des examens stratigraphiques réalisés sur les menuiseries et pierres dorées de la façade,

maison de L'âne, Grand-Place 39 à 1000 Bruxelles, december 2001.

DECROLY, M. en KIK-IRPA, Grand-Place de Bruxelles, Enduits et finitions dorées des façades des maisons sises n°20 à 28; Le Cerf, Joseph et Anne, L'Ange, La Maison des Tailleurs, Aux Armes de Brabant, rapport d'étude, juli en november 2009.

GRÉGOIRE, C., HALLEUX, L. en VAN BALEN, K. – KU Leuven, Mesures Géophysiques au Roi d'Espagne, Grand-Place de Bruxelles, 29 augustus 2000.

MALARA, E., NIJS, T. en VILLAFANE, A. - Profiel cvba, Brussel - Stratigrafisch onderzoek, Grote Markt, huis nr. 4-5-7, 2015.

PIEN, A. – CSTC, Analyse microscopique de différentes pierres naturelle et contrôle in situ de l'absorption d'eau des surfaces nettoyées, 14 december 2001.

PROVOST, M. - B GROUP, Maison de L'âne, Grand-Place, Ville de Bruxelles, Mission d'examen structurel de la façade et proposition de solution de remise en état, 26 december 2001.

ROELANDT, A. en VERECKEN, J.- VUB, Grote Markt Brussel, huis nummer 39 Den Ezel - L'âne, Studie van metalen elementen in de gevels, Aansting-Conservatie-Restauratie, 20 december 2001, 10 april 2002 en 20 december 2003.

TOURNEUR, F., Notes sur les pierres de la maison dite L'âne au 39 de la Grand-Place à Bruxelles, 22 augustus 2002.

VAN BALEN, K. en VAN GEMERT, D. - KULEUVEN, Analyse de mortiers identifiés M1 et M4 dans la façade Grand-Place 39, L'âne à Bruxelles, 8 februari 2002.

WERTZ, M. - ORIGIN, Maison du Cygne, Grand-Place n° 8, rapport d'expertise, 28 augustus 2002.

HET TIJDSCHRIFT ERFGOED BRUSSEL IS TE KOOP IN DE BOEKHANDEL gewoon nummer € 10, dubbelnummer € 20 OF PER ABONNEMENT.

ALS U EEN JAARABONNEMENT WILT VOOR 2019 (twee gewone nummers en een dubbelnummer) gelieve het bedrag van € 29 te storten op rekeningnummer BE31 0912 3109 5455 / BIC GKCCBEBB (op naam van Directie cultureel Erfgoed) met de vermelding "Tijdschrift Erfgoed Brussel" en naam, voornaam en volledig adres van de bestemming.

 Volg ons op Facebook (www.facebook.com/BruxellesPatrimoinesErfgoedBrussel).

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Stéphane Demeter, Paula Dumont, Murielle Lesecque, Griet Meyfroots, Cecilia Paredes en Brigitte Vander Bruggen

REDACTIESECRETARIAAT

Murielle Lesecque

COORDINATIE ICONOGRAFIE

Paula Cordeiro en Marie-Noëlle Martou
Cel Historisch Erfgoed van de Stad Brussel

AUTEURS

Paula Cordeiro en Marie-Noëlle Martou
Met de medewerking van Quentin Demeure,
Vincent Heymans, Yves Van Cutsem
Cel Historisch Erfgoed van de Stad Brussel

VERTALING

Hilde Pauwels

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Griet Meyfroots
en de leden van het redactiecomité

VORMGEVING

Polygraph'

ONTWERPER VAN DE MAQUETTE

The Crew communication sa

DRUK

IPM Printing nv

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen
bpeb@urban.brussels

BEDANKINGEN

Karel Breda, Francis Dardenne, Lode De Clercq, Marianne Decroly, Chris De Greef, Éric Dulieu, C. Grégoire, L. Halleux, Sandrine Herinckx, Francis Glorieux, Gaston Kuyckx, Pierre-Yves Lamy, Gilbert Loockx, Cecilia Paredes, Catherine Pennequin, André Pien, Michel Provost, Arie Roelandt, François Schollen, Isabelle Segura, Francis Tourneur, Jean Vereecken, Yves Vanhellemont, Koen Van Balen, Dionys Van Gemert, Ronald Van Gysel, Luke Webber, Marc Wertz en de teams van de firma's Galère s.a. en Renotec n.v. alsook de eigenaars, huurders, beheerders en uitbaters van de huizen van de Grote Markt. De Schepenen van de Stad Brussel, bevoegd voor het erfgoed: Olivier Maingain, Henri Simons, Christian Ceux en Geoffroy Coomans de Brachène en hun directeurs: Jean Brédart, Jean-Pierre Demeure, Michaël Goetyncq, Dirk Van Asbroeck. Het hele team van de Cel Historisch Erfgoed van de Stad Brussel (coördinator: Vincent Heymans). Hoofdarchitect van de Stad Brussel, Nicolas Decoster.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Waknine, directeur-generaal, urban.brussels (Gewestelijke overheidsdienst Brussel Stedenbouw en Erfgoed), Kunstberg 10-13, 1000 Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Directie Cultureel Erfgoed – Cel Sensibilisatie
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
<http://www.erfgoed.brussels>
bpeb@urban.brussels

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen om alle reproductierechten te betalen toch nog gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden, dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken bij de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

LIJST MET AFKORTINGEN

WTCB - Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf
CHE – Cel Historisch Erfgoed van de Stad Brussel
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium / Institut royal du Patrimoine artistique
KU Leuven – Katholieke Universiteit Leuven
SAB – Stadsarchief Brussel
VUB – Vrije Universiteit Brussel

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2018/6860/038

Cette revue paraît également en Français sous le titre *Bruxelles Patrimoines*.

This special number is also published in English entitled *Brussels Heritage*

urban
.brussels

BUP BRUXELLES URBANISME ET PATRIMOINE
BSE BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED

15 €

ISBN 978-2-87584-171-1